

П. І. Лозинський, С. М. Пасічник
Академія Сухопутних військ імені гетьмана Сагайдачного

ПРИЗНАЧЕННЯ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

© Лозинський П. І., Пасічник С. М., 2014

Висвітлено загальну організацію та спектр завдань сухопутного компонента Сил спеціальних операцій Збройних сил деяких країн-членів Північноатлантичного альянсу.

Ключові слова: Сили спеціальних операцій, війська спеціального призначення, Збройні сили, національна безпека, Північноатлантичний альянс.

The article deals with the general organization and range of land component tasks of Special Operations forces of some NATO member countries.

Key words: Force special operations, special forces, armed forces, national security, NATO.

В умовах динамічного розвитку воєнно-політичних процесів у світі військово-політичне керівництво провідних держав приділяє велику увагу всебічній оцінці загроз та викликів щодо національної безпеки та пошуку ефективних механізмів протидії цим викликам. Отож, до потенційних загроз, з огляду на перспективу, військові аналітики зараховують тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, морське піратство, комп'ютерні атаки, втрату національного контролю над внутрішньополітичною ситуацією в окремих регіонах країни тощо.

З урахуванням асиметричного характеру цих загроз традиційні способи гарантування безпеки, які спираються на потенціал звичайних Збройних сил є малоєфективними. Саме тому, враховуючи досвід сучасних локальних конфліктів військово-політичне керівництво окремих країн переглянуло плани щодо використання сухопутних військ, зокрема компоненти Сил спеціальних операцій.

Зазначимо, що, з огляду на події, що відбувалися на південному сході нашої держави в період весни 2014 року, коли Російська Федерація, порушуючи усі міжнародно-правові договори та принципи сучасності, застосувала розвідувально-диверсійні підрозділи з метою організації масових заворушень, розпалювання сепаратизму, дестабілізації суспільно-політичної ситуації в регіоні тощо [1], створення власних сил спеціальних операцій з використанням вже власного досвіду та досвіду провідних країн – питання більш ніж актуальне.

Отже, за оцінками фахівців військової справи, у нинішньому столітті найбільше будуть затребувані спеціальні методи адресного впливу на джерело загрози, що ґрунтуються на технологічній та інформаційній перевазі протиборчої сторони. Крім того, сучасні політичні або воєнні умови можуть призвести до необхідності використання прихованих методів вирішення кризових ситуацій, які відзначаються високим рівнем фізичного та політичного ризику, що не можна порівняти з притаманним т. зв. класичному військовому протиборству. Ці операції, які належать до спеціальних, вимагають застосування нечисельних, але при цьому високоефективних сил і засобів, які дають змогу досягти стратегічних або оперативних цілей.

Наприкінці 2011 року керівництво Генерального штабу повідомило, що у Збройних силах України планується сформувати окремий вид військ – Сили спеціальних операцій. На їхній погляд, Сили спеціальних операцій будуть створені для підвищення спроможності ЗСУ щодо участі в антитерористичних та інформаційно-психологічних операціях, гарантування безпеки національного морського судноплавства, захисту життя і здоров'я громадян та об'єктів власності за межами України [2].

У зв'язку з рішенням військово-політичного керівництва України є необхідність направити зусилля вітчизняних науковців, які працюють в галузі військової історії, на повне і точне відображення спектра, кількості завдань та способів застосування підрозділів спеціальних операцій.

Предметом дослідження є Сили спеціальних операцій США, Великобританії, Франції та ФРН. Враховуючи актуальність проблеми, **автор ставить за мету** висвітлити спектр і кількість завдань Сил спеціальних операцій країн-членів Північноатлантичного альянсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення вітчизняної історичної та військової літератури свідчить про те, що питання діяльності та застосування чинних Сил спеціальних операцій країн-членів НАТО, ще не мало повного відповідного висвітлення у вітчизняній воєнно-історичній науці та потребує глибшого вивчення, а дослідження таких фахівців, як Ю. В. Тороп, А. А. Верем'єв та інших є цікавим, та, з огляду на швидку зміну способів застосування Сил спеціальних операцій, є недостатніми, тому ця проблематика потребує новітніших підходів та оцінок.

Методологічним інструментарієм цієї роботи стали такі методи історичної науки, як хронологічний, порівняльний, структурно-логічний а також загальнонаукові методи пізнання індукції та дедукції тощо.

Отже, ця робота вирішує конкретну наукову проблему щодо об'єктивного висвітлення завдань, які сьогодні покладаються на підрозділи спеціального призначення.

Виклад основного матеріалу. У збройних силах багатьох країн світу існують підрозділи та частини, які призначені для виконання особливих, спеціальних завдань. Вони відрізняються за складом, організаційною структурою, методами вишколу особового складу, оснащенням та озброєнням, однак мають спільні ознаки: провадження розвідки, здійснення диверсій на об'єктах тилу та в комунікаціях противника, боротьба з тероризмом тощо. В останнє десятиліття роль частин спеціального призначення у збройних конфліктах різної інтенсивності істотно зростає.

Варто зазначити, що в умовах сьогодення Сили спеціальних операцій стають надзвичайно важливими, а в деяких випадках домінуючими та навіть єдино можливими в арсеналі реагування на загрози та виклики і поступово перетворюються на засіб впливу, що все частіше використовується вищим військово-політичним керівництвом провідних держав світу. Крім того, ССО набувають неабиякого значення у тих країнах, які не можуть собі дозволити мати великі збройні сили та високотехнологічні засоби силового стримування стратегічного рівня (ядерну та високоточну зброю). А найголовніше це те, що спеціальні операції проводяться не тільки у воєнний час, але й у мирний, під час кризових ситуацій і збройних конфліктів та воєн на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях. Вони також мають тенденцію до розвитку і подальшого зростання їх місця та ролі у гарантуванні національної безпеки різних країн світу.

Сили спеціальних операцій (ССО) традиційно посідали важливе місце у структурі збройних сил США і завжди відігравали велику роль у реалізації національної воєнної стратегії країни. При цьому зміни характеру, просторових та часових показників діяльності ССО у конфліктах різного масштабу супроводжуються удосконаленням існуючих завдань, форм і затвердженням нових способів їх застосування.

У 1952 році в США були створені війська спеціального призначення (СПП). Їх основним призначенням у мирний час була підготовка умов і безпосередня участь в організації підіривних акцій та партизанської війни на закордонних територіях з метою усунення урядів країн або надання допомоги проамериканським режимам у їх боротьбі проти внутрішньої опозиції. Крім того, передбачалось їх застосування у розвідувальній діяльності, визволенні власних громадян, які стали заручниками, та військовополонених. У воєнний час, крім наведених завдань, на них покладалось здійснення розвідувально-диверсійних операцій в тилу противника і збирання розвідувальних даних в інтересах угруповань збройних сил США на театрі військових дій [3, с. 15].

У 1983 році було створено перше Командування спеціальних операцій, з метою об'єднати під його проводом війська СпП та підрозділи з провадження психологічних операцій. Загальне оперативне керівництво і управління частинами та підрозділами військ СпП покладалось на Комітет начальників штабів (КНШ) від імені Верховного головнокомандувача збройними силами (Президента США) та Міністра оборони через Головнокомандувачів збройними силами США у зонах. В січні 1984 року було створено Об'єднане управління спеціальних операцій при КНШ, яке розробляло конкретні рекомендації та проекти планів бойового застосування війська спеціального призначення. У 1987 році було створено Об'єднане командування ССО. У цей час Сили спеціальних операцій нараховували 32 000 осіб: 14 900 перебували в регулярних військах і 17 000 – в резервних компонентах. На їх озброєнні було понад 300 спеціально обладнаних літаків та вертольотів, майже 120 катерів, міномети, безвідкатні гармати, гранатомети та інші протитанкові засоби, кулемети, автоматичні та снайперські гвинтівки, спеціальні міни [3, с. 16].

Варто відзначити, що у 1989 році перше Командування спеціальних операцій було реорганізовано у Командування спеціальних операцій сухопутних військ США (United States Special Operations Command – USSOCOM). Станом на 1999 рік загальна чисельність USSOCOM нараховувала 25 600 осіб, із них 1000 цивільних спеціалістів, які працювали в Центрі і школі спеціальних методів провадження війни. В регулярній армії нараховувалось 13 500 військово-службовців, в національній гвардії – 3 400, в резерві – 7 700 [4, с. 14].

На підставі узагальнення бойового досвіду, у 2006 році була створена програма подальшого розвитку формувань спеціальних операцій збройних сил США. Основні зусилля при цьому були зосереджені на їх найчисленнішому компоненті, який перебуває у Сухопутних військах. Головна мета цієї програми – підвищення можливості та здатності ССО до провадження глобальної нетрадиційної війни (unconventional warfare). На думку американських військових спеціалістів, вона являє собою дії, які містять широкий спектр військових та напіввійськових операцій, найчастіше тривалих, що здійснюються здебільшого через місцеві сили або війська, які діють під виглядом військ іншої країни, спільно з ними або за їх допомогою. Згідно з програмою, було збільшено на третину кількість батальйонів спеціального призначення (“зелених беретів”) регулярної армії, підрозділів психологічних операцій та підрозділів зі зв'язку з цивільною адміністрацією. Для щільнішої взаємодії між ССО видів збройних сил було ухвалено рішення про формування командування спеціальних операцій корпусу морської піхоти та спеціальної розвідки, а також створення у складі ССО ВПС ескадрильї безпілотних літальних апаратів. В результаті цієї роботи ССО ЗС США сьогодні є найбільшими серед таких формувань держав-членів НАТО. Протягом 2008–2010 років їх загальна чисельність зросла з 43 до 54 тисяч осіб. Чисельність сил спеціальних операцій сухопутних військ станом на 2010 рік становила 28,5 тисячі осіб [5, с. 37].

Важливу роль у створенні високопрофесійних маневрових Сил спеціальних операцій відіграло й фінансування. Якщо за період з 1981 по 1988 рр. на ССО було витрачено 8,6 млрд. доларів, то вже у наступні 4 роки – 11,6 млрд. доларів. З 1992 фінансового року Конгрес США дозволив командуванню ССО надавати до його розгляду власні пропозиції з бюджету, оминаючи їх включення до загального бюджету Пентагону [6, с. 7]. Водночас, маючи у своєму розпорядженні лише 1,3 % бюджету Пентагона і майже 1,4 % від особового складу збройних сил країни, війська спеціального призначення являють собою високоорганізовану, боєздатну та мобільну силу, здатну вирішувати особливі завдання національної оборони та безпеки [7, с. 7].

Формування Сил спеціальних операцій сухопутних військ організаційно підпорядковані Командуванню спеціальних операцій сухопутних військ (КСО СВ), яке, своєю чергою, підпорядковується Командуванню спеціальних операцій збройних сил США (КСО ЗС).

На війська спеціального призначення сухопутних військ покладено виконання таких конкретних завдань:

– провадження нетрадиційної війни (партизанські методи, підривні дії, саботаж, розвідувальні дії, евакуація особового складу та матеріальних засобів з ворожої території, захоплення та вивезення військовополонених та матеріальних засобів противника тощо;

- надання допомоги іноземним державам у гарантуванні внутрішньої безпеки (військова допомога, гарантування безпеки населення, контрпартизанські дії, бойові та інформаційні операції);
- безпосереднє провадження бойових дій (атака важливих об'єктів, рейди, засідки, корегування дій авіації та ракет на ціль);
- спеціальна розвідка (військова, агентурна, радіо- і радіоелектронна розвідка стратегічного та оперативного масштабу);
- контртероризм;
- підтримка інформаційних операцій (здійснення окремих заходів радіоелектронної боротьби (РЕБ), руйнування роботи комп'ютерних мереж або виведення їх зі строю);
- протидія розповсюдженню зброї масового ураження (виявлення, захоплення, знищення, знешкодження, вивезення) [5, с. 37–38].

Отже, військово-політичне керівництво США поступово нарощує зусилля щодо розвитку Сил спеціальних операцій. Про це переконливо свідчить програмний документ “Національна воєнна стратегія Сполучених Штатів Америки”, який був оприлюднений у лютому 2011 року, де наголошено: “Об'єднані сили спеціальних операцій будуть залишатися розсосередженими та маневровими, мати досвід дій в регіонах, широкую гаму засобів щодо підтримки контртерористичних дій нашого народу та інших завдань, які вимагають їх унікальних якостей” [8, с. 9].

Британські Сили спеціальних операцій мають давні традиції. Перші частини спеціального призначення були створені ще у роки Другої світової війни. В сучасних умовах їх роль як в структурі збройних сил, так і в системі гарантування національної безпеки не тільки не зменшилась, але й істотно зросла. Передусім це зумовлено тим, що в тенденції до зміщення акцентів у військовому протистоянні та значному скороченні британських збройних сил, що відзначається сьогодні, частини та підрозділи Сил спеціальних операцій є одним із найдієвіших та універсальніших засобів захисту національних інтересів країни не тільки у військовій, але й у політичній та економічній галузях за порівняно невеликих фінансових витрат.

Сили спеціальних операцій Великобританії організаційно містяться у складі сухопутних військ та Військово-Морського флоту. Загальне керівництво ними покладено на начальників служб спеціального призначення армії та ВМС, які підпорядковуються відповідно начальникам Головного штабу сухопутних військ та штабу ВМС і водночас є членами Комітету з розвідки та безпеки при уряді Великобританії [9, с. 12].

Основу Сил спеціальних операцій сухопутних військ становлять три окремі полки спеціальної авіадесантної служби (Special Air Service – SAS), один із яких боєздатний і два лише у кадровому складі, чотири навчальних центри (розвідувальний, спеціальний, парашутний, комплектування та вишколу). Полки спеціального призначення мають типову організацію: штаб, чотири роти спеціального призначення, підрозділи забезпечення та зв'язку, а кадровані полки у мирний час – тільки штаби, які відповідають за комплектування, вишкіл та провадження мобілізації особового складу. На базі одного кадрового полку може бути сформовано до 50 розвідувально-диверсійних загонів чисельністю 8–16 осіб, здатних діяти в тилу противника на велику глибину без додаткового постачання та забезпечення протягом 5 діб. 22-й окремий боєздатний полк (майже 700 військово-службовців) містить штаб, шість рот спеціального призначення, роти спеціального зв'язку та тилового забезпечення. Кожна рота (78 військовослужбовців, із них шість офіцерів) складається із групи управління та чотирьох взводів (парашутного, амфібійного, гірського та мобільного). У взводі є по одному офіцеру, 15 сержантів і солдат, із яких створюються групи по чотири особи: командир, його заступник, радист і розвідник [9, с. 7–8].

Основними завданнями Сил спеціальних операцій сухопутних військ є: провадження розвідки щодо викриття військових об'єктів в тилу противника (штаби, центри управління, аеродроми, склади, засоби ракетно-ядерного нападу, засоби протиповітряної оборони тощо); провадження спеціальних заходів в тилу противника з метою знищення або виводу з ладу викритих об'єктів, захоплення у полон або страта військових та політичних діячів, захоплення документів, зразків озброєння та військової техніки; корегування авіації щодо завдання ударів по об'єктах та розвідка наслідків таких ударів; створення та вишкіл повстанських загонів на території противника;

участь у протипартизанських операціях; боротьба з тероризмом та звільнення заручників; охорона вищих посадових осіб держави та членів королівської родини; надання допомоги іншим державам у вишколі спеціальних підрозділів [11, с. 19].

Сьогодні сухопутні війська Великобританії мають добре вишколені з професійного погляду ССО. Водночас військово-політичне керівництво країни продовжує нарощувати їх потенціал. Тож у квітні 2006 року було ухвалено рішення щодо створення групи підтримки сил спеціального призначення (Special Forces Support Group), яка містить військовослужбовців Королівської морської піхоти, парашутного полку і полку королівських ВПС. За кілька місяців до того було організовано ще один спеціальний підрозділ – полк спеціальної розвідки (Special Reconnaissance Regiment). Крім того, ще на початку 2004 року до складу SAS було уведено 5-й антитерористичний ескадрон у кількості 80 осіб [12, с. В6].

У збройних силах Федеративної Республіки Німеччини формування спеціальних операцій створені як у сухопутних військах, так і у військово-морських силах.

1 квітня 2001 року в сухопутних військах була сформована дивізія зі спеціальних операцій. До її складу увійшли командування і штаб, штабна рота, 26-та і 31-ша повітряно-десантні бригади, 100-та зенітно-ракетна батарея, 200-та рота глибинної розвідки, батальйон зв'язку, а також одне із найвідоміших формувань збройних сил ФРН – Сили спеціальних операцій (Kommando Spezialkräfte – KSK). Загальна чисельність особового складу дивізії становить майже 10 600 осіб [13, с. 26].

Повітряно-десантні бригади призначені для охоплення противника з повітря та виконання таких бойових завдань у його тилу, як руйнація управління військами, захоплення і (або) знищення важливих об'єктів оперативного або стратегічного значення, захоплення плацдармів, зрив висування та розгортання резервів, руйнація роботи тилу і комунікацій, а також прикриття (оборона) окремих напрямків, районів, відкритих флангів, блокування та знищення десантів противника, угруповань військ противника, які прорвалися і діють в тилу своїх військ, іррегулярних збройних формувань та виконання інших завдань. До завдань KSK належить оперативна та стратегічна розвідка в тилу противника, у тому числі з проникненням на об'єкти, які охороняються, здійснення диверсій, усунення посадових осіб із військово-політичного керівництва противника, наведення на ціль ракет та авіації, боротьба з диверсійно-розвідувальними формуваннями противника в тилу своїх військ і в тилу противника, боротьба з іррегулярними збройними формуваннями в тилу своїх військ, врятування та визволення військовослужбовців ФРН та союзних держав, евакуація громадян ФРН із кризових районів, визволення заручників. Вони також використовуються для вишколу особового складу підрозділів спеціального призначення союзників. Поставлені завдання підрозділами KSK виконуються як самостійно, так і у взаємодії з формуваннями інших видів збройних сил [13, с. 26].

На нашу думку, з огляду на оборонну та фінансову спроможність України щодо утримання Сил спеціальних операцій, варто розглянути Сили спеціальних операцій збройних сил Португалії.

Сили спеціальних операцій збройних сил Португалії – це добре вишколені та оснащені формування, які входять до складу сухопутних військ, Військово-Повітряних Сил та Військово-Морських Сил. Вони призначені для виконання специфічних розвідувально-диверсійних завдань в інтересах досягнення військових, політичних, економічних та психологічних цілей на територіях, які належать або захоплені іноземними державами. При цьому ССО повинні виконувати завдання в умовах, коли використання сил загального призначення недоцільно з політичних або військових міркувань, а також для здійснення операцій за кордоном, які можуть викликати неоднозначну реакцію світового товариства.

Сили спеціальних операцій збройних сил Португалії організаційно містять частини та підрозділи бригади швидкого реагування сухопутних військ (куди входять центр сил спеціальних операцій, центр підготовки командос і рота спеціального призначення), загін бойових плавців ВМС, загін спеціального призначення ВПС. Центр сил спеціальних операцій включає штаб, роту забезпечення, навчальну роту та загін спеціальних операцій рейнджерів. Загін ССО – це оперативний компонент центру ССО загальною чисельністю майже 200 військовослужбовців. До складу загону входять командування і п'ять груп спеціального призначення. Залежно від завдання, яке необхідно виконати, кожна група спеціального призначення здатна сформувати від 3 до 20 невеликих підрозділів по 2, 5 або 12 військовослужбовців [13, с. 35].

У мирний час на ССО збройних сил Португалії покладається вирішення таких основних завдань, як: організація антиурядових виступів, повстанських та партизанських рухів з метою дестабілізації ситуації в країнах, які входять до зони військово-політичних інтересів Португалії; захоплення або страта провідних державних та політичних діячів протиборчої сторони; здійснення актів диверсій та саботажу; провадження психологічних операцій; створення на території еventуального противника запасів зброї та матеріально-технічних засобів; спеціальний вишкіл військовослужбовців і цивільного персоналу іноземних держав, з якими Португалія має угоди про надання їм військової допомоги; охорона португальських громадян та майна, які перебувають на території інших країн, а також забезпечення у разі необхідності їх евакуації; виявлення та ліквідація штаб-квартир і баз терористичних організацій; звільнення заручників із числа португальських громадян. У воєнний час ці формування передбачається використовувати для виконання таких завдань: збирання розвідувальних відомостей в інтересах дій угруповань своїх військ на театрі військових дій; виведення з ладу або захоплення важливих військових та промислових об'єктів в тилу противника з застосуванням звичайної зброї; здійснення рейдів і обладнання засідок; руйнація системи державного та військового управління, тилового забезпечення; наведення авіації на об'єкти противника, корегування ударів по них ракетами та вогнем артилерії; провадження диверсій, актів саботажу та психологічних операцій в інтересах знесення тилового забезпечення, деморалізації особового складу збройних сил та населення противника; пошук і захоплення документації, зразків техніки та озброєння, носіїв таємної інформації; здійснення пошуково-рятувальних операцій [13, с. 34 – 35].

Сухопутний компонент Сил спеціальних операцій збройних сил Португалії перебуває у постійній бойовій готовності до негайного використання як у воєнний, так і у мирний час. Вони здатні виконувати поставлені завдання як в інтересах забезпечення дій сил загального призначення, так і самостійно. При цьому діяльність ССО може мати нелегальний, таємний характер і перебувати під безпосереднім контролем вищого військового та політичного керівництва.

Отже, в умовах зміни характеру загроз національній безпеці військово-політичне керівництво розвинених країн розглядає Сили спеціальних операцій в ролі одного із головних інструментів щодо виконання широкого кола завдань, які виникають як у мирний час, так і в кризовій ситуації або в ході бойових дій. Тому одним із головних напрямів діяльності у військовій сфері, націлених на підвищення ефективності реагування на нові загрози та виклики сучасності, є розвиток та удосконалення формувань, які зараховують до Сил спеціальних операцій (ССО).

1. СБУ: агент Стрелков – доказательство диверсий России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/04/140416_ru_s_russian_agent_experts.shtml. 2. В українській армії з'явиться новий вид військ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.obozrevatel.com/news/v-ukrainskij-armii-zyavitsya-novij-vid-vijsk.htm>. 3. Семенов С. Войска специального назначения армии США / С. Семенов // Зарубежное военное обозрение. – 1986. – № 6. – С. 15–22. 4. Богдан Б. Силы специальных операций сухопутных войск США / Б. Богдан // Зарубежное военное обозрение. – 1999. – № 10. – С. 14 – 21. 5. Веремьев А. А., Тороп Ю. В. Силы специальных операций сухопутных войск США / А. А. Веремьев, Ю. В. Тороп // Армейский сборник. – 2011. – № 5. – С. 37–43. 6. Сафонов В. Не числом, а умением / В. Сафонов // Независимое военное обозрение. – 2000. – 3 марта (№ 8). – С. 7. 7. Малеванный В. Войска трех стихий / В. Малеванный // Независимое военное обозрение. – 2000. – 25 августа (№ 31). – С. 7. 8. The National Military Strategy of the United States of America. – Washington, 08 february 2011. – 36 p. 9. Меженин А. Силы специального назначения вооруженных сил Великобритании / А. Меженин // Зарубежное военное обозрение. – 1994. – № 9. – С. 12–14. 9. Михайлов А. Силы специальных операций европейских стран НАТО / А. Михайлов // Зарубежное военное обозрение. – 1996. – № 7. – С. 6–10. 11. Прокофьев С. Силы специальных операций сухопутных войск Великобритании / С. Прокофьев // Зарубежное военное обозрение. – 1999. – № 3. – С. 19–26. 12. Александров С. Мечты об СС: зачем Украине Силы спецопераций / С. Александров // “2000”. – 2011. – 2–8 сентября (№ 35). – С. В6–В7. 13. Тороп Ю. В., Овчинникова Е. А. Силы специальных операций вооруженных сил ФРГ / Ю. В. Тороп, Е. А. Овчинникова // Армейский сборник. – 2001. – № 2. – С. 26–35.